

Discussienotitie HO-tour

De ho-instelling van de toekomst in maatschappelijke context

Instellingen van de toekomst

De opkomst van Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen zal de komende decennia een enorme stempel drukken op de wereldeconomie. Door robotisering en technologische ontwikkelingen zullen de inhoud en het aanbod van beroepen sneller en sneller veranderen. Hoewel Nederland het over het algemeen goed doet, zullen werknemers, werkgevers en kennisinstellingen zich steeds sneller moeten aanpassen aan de veranderende omstandigheden. Om tot deze responsiviteit te komen, zou Nederland volgens de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) meer moeten inzetten op kenniscirculatie en –absorptie. De banden tussen kennisinstellingen en het (regionale) bedrijfsleven moeten verder aangehaald worden. Dit betekent dat het hoger onderwijs meer moet inzetten op de responsiviteit en het absorptievermogen van studenten, docenten en onderzoekers. Dit vergt veerkracht, creativiteit en een proactieve houding. Werken, leren en onderzoeken kan beter gecombineerd worden. Een intensieve samenwerking op alle niveaus tussen onderwijs, bedrijfsleven en andere relevante (overheids)partijen draagt hieraan bij. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wil tijdens de regiobijeenkomst van gedachte wisselen over de hogeronderwijsinstelling van de toekomst in deze context.

Kennisinstellingen in de triple helix

In het begin van de jaren negentig werd het begrip “triple helix” geïntroduceerd (Etzkowitz, 1993) waarmee de groeiende samenwerkingsrelatie tussen hogeronderwijsinstellingen, bedrijfsleven en overheid wordt aangeduid. Inmiddels heeft dit - vooral economische - concept voet aan de grond gekregen en burgert de term “regionale hotspot”¹ steeds verder in. Veel landen hebben een vorm van cluster- of hotspotbeleid ingezet en ook de Europese Commissie wijst op het belang van deze vorm van samenwerken en innoveren. Hotspots zijn te vinden in de Verenigde Staten, zoals in Boston, Seattle, en wellicht de bekendste in California: Silicon Valley. Voorbeelden in Nederland zijn het Brainport Eindhoven, Kennispark Twente, waar jaarlijks tussen de 50 en 70 hightech spin-offs van de Universiteit Twente en Saxion ontstaan; Brightlands Limburg, het Bio Science park in Leiden en de Science Parken in Utrecht en Amsterdam. Campussen ontwikkelen zich steeds meer tot regionale scienceparken waar zowel universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten als bedrijven gevestigd zijn.

---

¹ AWTI, Bloeiende netwerken, hotspots als habitat voor innovatie, oktober 2014

De triple helix-gedachte is ook interessant in een bredere maatschappelijke context. Een goed voorbeeld is de lerarenagenda waar universiteiten, hogescholen, po-, mbo- en vso- scholen en gemeenten steeds intensiever samenwerken om zittende leraren bij te scholen, onderwijs te ontwikkelen of scholieren door middel van *summerschools* sneller vooruit te helpen. Vragen die bij deze ontwikkeling horen zijn:

- Hoe kunnen de mensen die in een triple helix-verband werken gefaciliteerd worden zodat ze elkaar gaan ontmoeten en daadwerkelijk over de grens van hun eigen vakgebied op zoek gaan naar innovatieve oplossingen?
- Wat betekent de triple helix voor de organisatie van een universiteit of hogeschool? Wat betekent het voor de bedrijven en andere partners die hierbij betrokken zijn?
- Hoe kan de triple helix-aanpak een forse impuls krijgen?
- Hoe worden studenten betrokken bij deze triple helix aanpak, zodat zij kennis maken met deze wijze van werken?

Versterking onderzoekend leren

Het onderzoek op universiteiten en hogescholen is steeds sterker verbonden met industrieën en maatschappelijke instanties in de directe omgeving zoals de technische, financiële en creatieve industrie, gezondheidszorg, onderwijs, et cetera. Dat heeft ook impact op het hoger onderwijs. Door studenten onderzoek te laten verrichten wordt hen een onderzoekende houding bijgebracht. Zo worden concrete opdrachten uit het bedrijfsleven of andere maatschappelijke organisaties geïntegreerd in het onderwijs waarbij er gewerkt wordt vanuit verschillende disciplines en invalshoeken. De Universiteit Maastricht kent het concept van een *Service Science Factory*: een academische werkplaats waar wetenschappers en studenten (van bijvoorbeeld de Universiteit Maastricht, Hogeschool Zuyd en RWTH Aken) én het bedrijfsleven (o.a. APG, Océ, CBS) samenwerken aan nieuwe dienstverleningsconcepten. Andere hogescholen en universiteiten kennen soortgelijke initiatieven. Dit onderwijsgebonden onderzoek wordt veelal gekoppeld aan lectoraten, centers of expertise of universitaire onderzoeksinstituten. Deze samenwerking zorgt ervoor dat studenten (onderzoek)vaardigheden kunnen ontwikkelen die hun kansen op de arbeidsmarkt nu en in de toekomst vergroten. Vragen die hierbij horen zijn:

- Wat zijn voor- en nadelen van meer praktijkopdrachten in het wetenschappelijk en beroepsgericht onderwijs?
- Als er steeds meer praktijkopdrachten in de wo-curricula worden vervlochten, spreken we dan nog wel over een wetenschappelijke opleiding, en vice versa bij beroepsgerichte opleidingen waar steeds meer onderzoek wordt gedaan?
- Zijn de juiste voorwaarden aanwezig om onderzoekend leren binnen universiteiten en hogescholen te bevorderen?

Onderwijs van de toekomst

De intensievere samenwerking tussen hogescholen, universiteiten, het nationale of internationale bedrijfsleven en andere maatschappelijke partners heeft direct impact op de vormgeving van het hoger onderwijs. We moeten studenten immers goed voorbereiden op de steeds veranderende (internationale) beroepspraktijk. Maar wat leren we studenten, wetende dat zij later in een omgeving terechtkomen waar kennis snel vernieuwt én veroudert? Extra aandacht voor 21st century skills is nodig. Wat we geleerd hebben uit het verleden is dat zulke vaardigheden niet zonder expertise en kennis kunnen. Een stevige inhoudelijke (kennis)basis is gewenst. Wel moeten afgestudeerden creativiteit en context bij hun kennis en expertise kunnen mengen. En dat betekent grondige training in beoordelen, analyseren, combineren en communiceren, gecombineerd met een goed ontwikkeld waarden- en normenbesef. Kees Boele, voorzitter van de HAN, haalde bij de tweede HO-tour professor Biesta aan, die de volgende doelen aan onderwijs toekent: kwalificatie (je moet iets kennen en kunnen), socialisatie (je moet je leren voegen in allerlei sociale verbanden) en persoonsvorming (je moet juist onafhankelijk van die verbanden kunnen denken en doen). Het onderwijs van de toekomst zou deze drie nog altijd relevante doelen moeten verenigen met eigentijdse onderwijsvormen. Maar hoe doen we dit? En wat is daarvoor nodig? Weten we voldoende wat wel/niet werkt? Centrale vragen die hierbij passen zijn:

- Wat zijn belangrijke kenmerken van het onderwijs en de onderwijsvormen van de toekomst?
- Wat voor eisen stelt dat aan studenten, docenten en hun onderwijsomgeving?
- Welke rol speelt de fysieke campus enerzijds en open en online onderwijs anderzijds hierbij?

Opleidingen van de toekomst

Regionale (en internationale) samenwerking vereist van universiteiten en hogescholen een verschuiving van primaire aandacht op de ontwikkeling van toponderzoek en toponderwijs naar ook meer betrokkenheid bij de regio en sterkere focus op het oplossen van maatschappelijke problemen. De vraag uit de regio zou beter betrokken kunnen worden bij de ontwikkeling van nieuw onderwijsaanbod en het actualiseren van bestaande opleidingen. Daarnaast spelen natuurlijk ook de vraag van studenten en de ontwikkelingen in de wetenschap en het onderzoek een rol bij het up-to-date houden van het opleidingsaanbod. Om het (huidige) opleidingsaanbod beter af te stemmen op de regionale vraag is het van belang dat deze vraag helder wordt gearticuleerd, bijvoorbeeld door middel van werkveldcommissies per opleiding of andere vormen van duurzame samenwerking. Intensievere samenwerking met de regio en het werkveld kan ook leiden tot het aanbieden van onderwijs op andere plaatsen dan de vestigingsplaats van de universiteit of hogeschool, bijvoorbeeld op locatie van hotspotcampus. Daarnaast kunnen deze ontwikkelingen

aanleiding zijn tot meer samenwerking en *joint degrees* tussen Nederlandse instellingen om in de regio optimaal te profiteren van de in Nederland aanwezige *state-of-the-art* kennis en kunde. Ook komen vragen op die raken aan fundamentele kwesties over het opleidingsconcept. De mogelijke inhoudelijke verbreding van bacheloropleidingen speelt hierin bijvoorbeeld mee, maar fundamenteeler nog: kennen we überhaupt nog wel opleidingen over vijf of tien jaar? Hoe realistisch is het dat studenten dan deels online gepersonaliseerde onderwijstrajecten volgen? Het succes van de University Colleges in de laatste jaren is wellicht een mooi vertrekpunt voor zulke discussies. Andere vragen die hierbij passen zijn:

- Hoe zal het opleidingsaanbod zich de komende vijf a tien jaar ontwikkelen? Hoe zal de vraag van aankomende studenten en de arbeidsmarkt zich ontwikkelen?
- Hoe kiest de student zijn bachelor- en/of masteropleiding? Op basis van inhoud of locatie en welke consequentie heeft dat voor het bestaande of het nieuwe opleidingsaanbod?
- Hoe stemmen we het hoger onderwijs beter af op de vragen van de regionale en internationale arbeidsmarkt? Op welke wijze kunnen de regio en het werkveld beter betrokken worden?
- Hoe verhoudt deze ontwikkeling naar meer regionaal gericht onderwijsaanbod zich tot het landelijke aanbod?
- Hoe kan de overheid aan deze ontwikkelingen bijdragen?

Profilering: regionaal, nationaal en internationaal

In 2010 stelde de commissie Veerman dat een duidelijker profilering van hogescholen en universiteiten moet leiden tot een verbetering van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Door het kiezen van een scherper profiel en het belonen van prestaties gerelateerd aan dat profiel, ontstaat meer diversiteit en reliëf in het bestel. De keuzemogelijkheden voor studenten worden daarmee vergroot. Dat is wat studenten en arbeidsmarkt vragen. En hoewel elke instelling profiel kiest, lijken universiteiten en hogescholen nu scherpere keuzes te maken in hun opleidingsaanbod, onderwijsvormen, doelgroepen en de zwaartepunten van onderzoek. Deze profielkeuzes worden gemaakt op basis van de regionale, landelijke én internationale positie van de instelling. Er worden keuzes gemaakt die aansluiten op het toekomstbeeld dat de instelling voor zichzelf voor ogen heeft. Daarbij kan onderwijskundige differentiatie ook leidend zijn voor het profiel. Een aantal opleidingen zal wellicht selectiever worden, terwijl andere opleidingen elders juist breed toegankelijk blijven. Vraagt dit om meer regionale en landelijke afstemming en overleg binnen sectoren over het aanbod en de keuzes die instellingen maken? Leidt een te scherpe profilering niet tot juist minder responsiviteit en absorptievermogen omdat de benodigde kennis gewoonweg niet meer aanwezig is? Vragen die hierbij horen zijn:

- Wat vinden studenten en docenten van het feit dat hun instelling scherpere keuzes maakt in onderwijs en onderzoek?
- Op welke manier en in afstemming met welke partijen (werkveld, docenten, studenten, regionale partijen en (internationale) partners) komen instellingen tot hun keuzes voor profilering en differentiatie?
- Op welke manier kunnen we gezamenlijk tot verdere profilering en differentiatie komen?
- In hoeverre verhouden landelijke sectorplannen en een macrodoelmatigheidsbeleid zich tot regionale en internationale profilering?